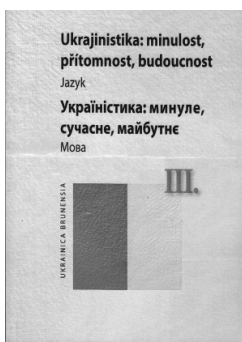

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 811.161.2 Ольга Черемська, Вікторія Сухенко

ВАГОМИЙ ДОРОБОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ УКРАЇНІСТИКИ

У статті проаналізовано змістове наповнення першого розділу «Мова» колективної монографії «Україністика: минуле, сучасне, майбутнє», присвяченої 20-річчю україністики на Філософському факультеті Університету імені Масарика в Брно (Чехія). Представлено огляд статей, спрямованих на дослідження в галузі лінгвостилістики, лінгвокультурології, лексикології, термінології, лексикографії та фразеології. Розкрито широту авторських пошуків та різноманітність тематики представлених у монографії матеріалів, що вказує на активний розвиток україністики.

Ключові слова: *україністика, лінгвокультурологія, лінгвостилістика, монографія, лексикологія, термінологія, лексикографія, фразеологія.*

The article analyzes the semantic content of the first section «Language» of the collective monograph «Ukrainian Studies: Past, Present and Future» dedicated to the 20th anniversary of Ukrainian Studies at the Philosophical Faculty at Masaryk University of Brno (Czech Republic). Expand the breadth and variety of copyright research topics presented in the book material, indicating the active development of Ukrainian reflect linguistic problems representatives of research centers and scientific and educational institutions, research interest in various academic schools and some linguists.

Keywords: *Ukrainian studies, monographs, linguostylistics, linguistics, lexicology, terminology, lexicography, phraseology.*

Початок ХХІ ст. – час разючих змін в українській історії, науці, культурі. Тому не випадково впродовж двох останніх десятиліть увага світової громадськості сфокусована на українських зрушеннях. Значний інтерес наукової спільноти до України як держави, її мови, літератури, історії та культури засвідчила Міжнародна наукова конференція «Україністика: минуле, сучасне, майбутнє», присвячена 20-й річниці україністики на Філософському факультеті Університету імені Масарика у Брно, яка відбулася 26–27 травня 2015 р. у Чеській Республіці. Конференція засвідчила здобутки кафедри україністики Університету імені Масарика (Брно), а також продемонструвала солідарність з Україною й плідну багаторічну співпрацю україністів різних країн європейського співтовариства. Участь у конференції взяли науковці з Австрії, Німеччини, Словаччини, Словенії, Сербії, Польщі, Чехії та України. Основні напрями роботи – філологія, культурологія, філософія й історія. На секціях розглянуто коло питань, пов'язаних з діалогом епох і культур у сучасній духовній ситуації в Україні, місцем української мови, літератури, культури у світовому контексті; із сучасним станом та перспективами зіставного вивчення слов'янських мов, літератур і культур. Акцентовано увагу на актуальних проблемах сучасного слов'янського мовознавства, літературознавства, культурології й ареальних досліджень; історією вивчення та викладання української мови й літератури в Україні й у світі.

Матеріали конференції опубліковано в колективній монографії, присвяченій 20-річчю україністики на Філософському факультеті Університету імені Масарика у Брно: *Україністика: минуле, сучасне, майбутнє III. Мова (Ukrainistika: minulost, přítomnost, budoucnost. Jazyk)*. – Брно: Університет імені Масарика, 2015 – вагомому доробку чеських україністів. Монографія складається з двох розділів – «Мова» (554 с.) і «Література та культура» (580 с.), що яскраво відображають «україністичну проблематику представників наукових центрів і науково-навчальних закладів, дослідницькі зацікавлення різних наукових шкіл й окремих мовознавців» [Ukrainistika 2015: 18].

Широкий спектр лінгвістичних пошуків як у синхронії, так і в діяхронії представлений у розділі «Мова». Діяхронічний аспект осягає проблеми виникнення, становлення та перспективи розвитку україністики як галузі науки в європейському просторі, порушує загальнотеоретичні питання історії української мови, вивчення української мовно-культурної спадщини окремими особистостями та інституціями. Зокрема у цій ділянці на особливу увагу заслуговує стаття видатного славіста-мовознавця, історика української літератури, літературного й театрального критика Юрія Шевельова «З галузі української етимології» («Z obohu ukrajinské etymologie»), написана чеською мовою в період роботи в Нью-Йорку. А також присвячене цій статті дослідження С. Вакулєнка (м. Харків), у якому автор розглянув історію написання й схарактеризував машинопис невідомої дотепер статті Ю. Шевельова, здійснив огляд етимологічних розвідок, окреслив внесок ученого в дослідження української етимології та проаналізував особливості методології Ю. Шевельова в цій галузі мовознавства. Багатий, актуалізований матеріал про виникнення, функціонування, досягнення та проблеми трьох україністичних освітянських центрів як складника вищої освіти на теренах Чеської Республіки репрезентувала Галина Миронова, завідувач відділення україністики Інституту славістики філософського факультету університету ім. Масарика в Брно. О. Лазаренко (Київ) висвітила мовознавчу діяльність Українського наукового інституту в Берліні (1926–

1945 рр.), пов'язану з іменами таких учених, як Зенон Кузеля та Ярослав Богдан Рудницький, чий науковий зусилля, окрім поширення знань про українську мову й культуру, були скеровані передусім на укладання та видання українсько-німецького словника нового типу.

На узагальнення чи дискусійний характер претендують статті, присвячені лінгвокультурологічній проблематиці сучасної україністики, а також студювання всіх рівнів мовної структури та сучасного функціонування української мови в різних її іпостасях і зв'язках з етнічною свідомістю та національною ідентифікацією [Ukrainistika 2015: 15]. Так, С. Лавриненко (м. Ізмаїл) доводить, що українська лінгвокультурологія бере за основу гумбольдтіанське розуміння мови як духовної творчості народу, антропоцентризм, функціоналізм, експланаторність. Лінгвокультурологічні пошуки українських мовознавців передбачають занурення в глибини людського буття, контекст якого формує життєву практику спільноти, окреслює коло етнодетермінованих пріоритетів. Мовне втілення ідеї життя як руху в українській національній мовній картині світу проаналізоване у статті М. Бобро (м. Харків), визначено базові образи, що репрезентують особливості реалізації відповідної ідеї засобами лексики і фразеології, окреслено лінгвокультурну специфіку та аксіологічну параметризацію життя як руху; схарактеризовано образи шляху та дороги як центральні метафоричні образи життя. Механізм дослідження лінгвокогнітивних характеристик мовної особистості в освітньому дискурсі проаналізовано в статті О. Бобесюк (м. Кременець). Презентовано розроблені автором критерії оцінювання рівнів реалізації семантикону майбутніх педагогів, проаналізовано такі сегменти мовної картини світу студента, як особливості дотримання мовного етикету, володіння діалектизмами своєї місцевості, знання прецедентних текстів, крилатих висловів.

Аналізові поглядів українських мовознавців на інформаційне забезпечення вишівської стилістики періоду Розстріляного Відродження присвячено статтю А. Попович (м. Кам'янець-Подільськ), у якій здійснено ґрунтовний огляд перших напрацювань зі стилістики української мови у 20–30 рр. ХХ ст.

(праці В. Сімовича, О. Курило, М. Сулими, М. Гладкого, О. Синявського, Б. Ткаченка, С. Смерчинського) за відгукami мовознавців сучасної доби: С. Бевзенка, І. Білодіда, С. Ермоленко, Л. Масенко, З. Франко, Ю. Шевельова та інших.

У контексті сучасної лінгвістики важливе місце посідають дослідження, присвячені проблематиці української та чеської термінології та термінографії як відносно молодій науковій галузі знань, що активно розвивається на зламі епох (Є. Ішук, м. Брно). Приділено увагу основним термінам і поняттям, що вживаються на позначення некооперативного/негармонійного діалогу, їхньому зв'язку й відповідності сучасним тенденціям у дослідженні дискурсу (Н. Войцехівська, м. Київ). Актуалізовано питання формування окремих терміносистем і номенклатур, ролі іншомовних елементів у терміносистемах. Ідеться, зокрема, про астрономічну (О. Богуш, м. Львів), кінематографічну (І. Василяйко, м. Львів), іхтіологічну лексику (Ю. Марєга, м. Київ), яка стала предметом вивчення насамперед материкових українців (винятком є юридична термінологія чеської мови, яку проаналізовано в зіставленні з українською (О. Газдошова, м. Брно)). Це є свідченням невгасного стабільного науково-практичного зацікавлення, зумовленого потребами доби, її викликами, та спрямованого на розвиток і вдосконалення української наукової термінографії, а також термінології, яка перебуває в процесі формування та подальшої кодифікації [Ukrainistika 2015: 16].

У монографії представлені результати наукових досліджень щодо проблеми розвитку мов світу, зокрема й української літературної мови, які наразі перебувають під потужним впливом комп'ютерного сленгу, що набув письмової фіксації й активно використовується в усному спілкуванні молоді, (І. Голубовська, м. Київ). порушено питання про аксіологічний вимір цих процесів у контексті впливу на мову як осередок духовно-емоційного життя людини. Звернуто увагу на причини виникнення, характеристики, функції мовної моди, на матеріалі медійних текстів окреслено лексичні засоби, які є зразками для наслідування, розцінюються як престижні, авторитетні, нові, а отже, – модні (Н. Дашченко, м. Тернопіль). Стаття М. Чіжмарової (м. Пряшів) порушує соціолінгвістичні проблеми української

діаспори: стан української мови в словацькому мовному просторі. Запропонований авторкою проект анкети з трьох блоків: особисті мовні преференції, мовні компетенції й оцінка мовної ситуації – має за мету оцінити ставлення молоді до української мови в Словацькій Республіці.

Значну увагу в колективній монографії зосереджено на дослідженні окремих аспектів фразеології. Аналізу системних відношень у сфері чеської фразеології просторової та часової семантики присвячена стаття Л. Кобилецької (м. Львів). Лексико-фразеологічні комунікати в мові сучасного дитячого мультиплікаційного фільму розглянув Ф. Прилипка (м. Київ) та виділив основні структурні моделі цих лексико-фразеологічних стереотипів. Г. Ситар (м. Вінниця) установила параметри функціонування українських фразеологізованих речень у мовленні, розглянула чинник адресата для висловлень, побудованих за фразеологізованими моделями речення.

Автори розділу «Мова» не залишили осторонь питання фразеографії. На лексикографічні праці, створені в ХІХ ст., у яких зафіксовано західноукраїнські фразеологічні одиниці, звернено увагу у статті А. Будзяк (м. Краків). Ідеться, зокрема, про такі роботи, що не містять пареміографічного матеріалу. Здійснення фіксації фразеологічного багатства лемківських говірок передбачається у відповідному словнику, структура та функції якого стали предметом однієї зі статей у співавторстві (Г. Ступінська (м. Тернопіль), Я. Битківська, (м. Івано-Франківськ)).

Варто зауважити, що лексикографічна теорія та практика знайшли також своє застосування у визначенні основних критеріїв для типологізації словників рим (Л. Мовчун, м. Київ). Як зазначають дослідники, українська римографія не відірвана від контексту світового словникарства, українські фахівці творчо використовують досвід зарубіжної римографії, почасти болгарської та російської. Н. Глібчук та У. Добосевич (м. Львів) проаналізували словник міжчастиномовних функціональних омонімів сучасної української мови. Розглянувши явище міжчастиномовної омонімії та запропонувавши класифікацію міжчастиномовних омонімів, обґрунтували ідею та теоретичну й практичну необхідність лексикографічного опису цього явища

і з'ясували принципи укладання словника міжчастиномовних омонімів.

Приємно було долучитися до створення колективної монографії. Ураховуючи тематику конференції, ми (О. Черемська, В. Сухенко (м. Харків)) присвятили дослідження *слову* як вихідному пункту на шляху до створення справжньої будови філологічної науки, проаналізували різноаспектність дефініцій *слова* в лексикографічних джерелах та наукових працях відомих мовознавців XIX–XXI ст., здійснили спробу визначити поняття «слово» в контексті сучасного бачення. Адже розв'язавши проблему слова, установивши його ознаки, можна буде зрозуміти сутність мови в цілому, природу словесних (літературних) утворень, структуру мисленневих процесів і навіть історію людства.

Зазначимо, що найпопулярнішими галузями дослідження розділу «Мова» є лінгвостилістика, словотвір, морфологія, лексикологія та фразеологія; менше статей присвячено питанням синтаксису, термінології, діалектології та історії української мови. Нижчу популярність мають лексикографія, ономастика, соціолінгвістика, історія мовознавства, лінгвокультурологія, студії над мовним образом світу. Поодинокі автори приділяють увагу етимології, мовній політиці (та її історії), акцентології, гендерній лінгвістиці, методиці викладання української мови та наукознавчим проблемам.

Тож можна з упевненістю зазначити, що за всієї різномірності авторських пошуків спільним для досліджень є виразна наукова аналітичність, у якій поєднано і традиційні, й нові дослідницькі концепції, застосовано сучасні методології, використано міждисциплінарні методи тощо. Як зазначає Галина Миронова, аналіз змісту представлених матеріалів монографії «вказує на перспективні та багатообіцяючі тенденції й напрями досліджень з використанням міждисциплінарних методів, відкриваючи саме в такий спосіб потенційні можливості для докладання зусиль майбутніх генерацій українців та спрямовуючи їх на нові здобутки в галузі україністики» [Ukrainistika 2015: 18].

Ukrainistika: minulost, přítomnost, budoucnost III. Jazyk. Kolektivní monografie věnovaná 20. výročí zahájení výuky ukrajinštiny jako studijního

oboru na Filozofické fakultě Masarykove univerzity v Brně / Ed. Halyna Murgonova aj. = Україністика: Минуле, сучасне, майбутнє III. Мова. Колективна монографія, присвячена 20-річчю україністики на Філософському факультеті Університету імені Масарика в Брно / Ред. : Галина Миронова та ін. – Brno : Jan Sojnek – Galium, 2015. – 554 s.

Статтю отримано 16.04.2016

Olga Cherems'ka, Victoria Sukhenko

SIGNIFICANT ACHIEVEMENTS OF EUROPEAN UKRAINISTICS

The article analyzes the semantic content of the first section «Language» of the collective monograph «Ukrainian Studies: Past, Present and Future» dedicated to the 20th anniversary of Ukrainian Studies at the Philosophical Faculty at Masaryk University of Brno (Czech Republic).

The review article aimed at research in linguostylistics, linguistics, lexicology, terminology, lexicography and phraseology. The attention is focused on the study of outstanding scientific achievements of Ukrainian Yurii Shevelev. The place of Ukrainian language in the global context and actual problems of Ukrainian linguistics, which are the modern scholars' subjects of research.

Expand the breadth and variety of copyright research topics presented in the book material, indicating the active development of Ukrainian reflect linguistic problems representatives of research centers and scientific and educational institutions, research interest in various academic schools and some linguists.

Participants outlined area (Austria, Germany, Poland, Serbia, Slovakia, Slovenia, Czech Republic and Ukraine) demonstrates the great interest of the scientific community to Ukraine and its language.